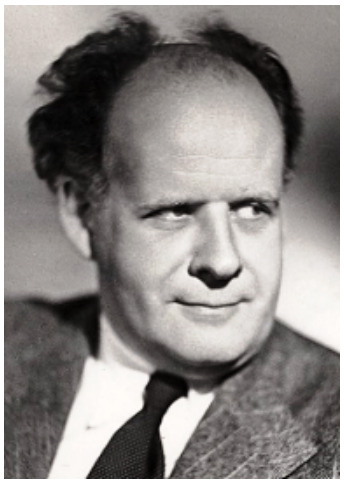
Ejzenštejn Sergej Michajlovič (1898-1948) :)

Režisér a scenárista, popredný predstaviteľ sovietskeho filmu. Mnohé z jeho diel vznikli na objednávku režimu. Často adaptoval literárne predlohy. Viaceré z filmov, ktoré pripravoval, napokon neboli zrealizované. Určitý čas pôsobil ako pedagóg.

Syn mestského inžiniera z Rigy. Študoval architektúru v Petrohrade. Záujem o divadlo ho po VOSR priviedol do agitačných oddielov ČA, kde navrhoval plagáty a režíroval agitky. V roku 1920 prišiel do Moskvy, kde ho strhol revolučný kvas v radoch umelcov. Ako výtvarník a režisér spolupracoval s Prvou robotníckou scénou združenia Proletkultu. Od začiatku ho výrazne ovplyvňovali formálne priebojné prúdy umelcov zo skupiny Lef, ku ktorej patril Majakovskij a Majerchoľd. Na scéne tzv. Ústrednej arény Proletkultu pôsobil ako výtvarník a roku 1923 sám inscenoval Ostrovského hru *Aj chytrák sa spáli*, pre ktorý nakrútil krátku filmovú vložku *Dobrý kôň sa nikdy nepotkne.* Tu sa po prvý raz pokúsil v praxi uplatniť svoju teóriu „montáže atrakcií". V tom istom roku upravil pre distribúciu Langov film *Doktor Mabuse, dobrodruh.* V rokoch 1924-25 nakrútil pre leningradskú výrobňu Goskino s členmi súboru Proletkultu film *Štrajk (Stačka)*, ktorý ťaží z histórie robotníckeho hnutia, ale formálne je poplatný lefovským tézam. Už pri tomto filme spolupracoval s kameramanom E. Tissem a G. Alexandrovom ako hercom a asistentom réžie. V roku 1925 pripravoval adaptáciu Babelovej knihy *Červená jazda*, na výzvu ÚV VKS začal s prípravami na film k oslavám dvadsiateho výročia revolúcie 1905. Z pôvodnej širokej koncepcie sa však realizovala len časť, v ktorej zobrazuje históriu vzbury námorníkov z paluby krížnika odeskej eskadry *Krížnik Poťomkin (Bronenosec Poťomkin),* jedno z vrcholných diel svetovej filmovej tvorby. Ešte v roku 1958 získalo pri hlasovaní filmových historikov a kritikov v Bruseli prvé miesto medzi najlepšími filmami všetkých čias, aj keď sa stalo obeťou zásahov cenzúry. V roku 1926 začal s prípravami na film o kolektivizácii sovietskej dediny *Staroje i novoje* (Staré a nové), v roku 1927 však tieto práce prerušil, pretože prijal výzvu prispieť samostatným dielom k chystaným oslavám desiateho výročia VOSR.

Inšpirovaný reportážou Američana J. Reeda nakrútil film *Desať dní, ktoré otriasli svetom (Okťabr)*. Kritika film prijala s nadšením, diváci však s rozpakmi, pretože formálne výboje v ňom boli na úkor obsahovej zrozumiteľnosti. Potom pokračoval v práci na filme *Staré a nové,* ktorý sa dostal do kín roku 1929 pod názvom *Generálna línia (Generaľnaja linija).*

Po prvých správach o nástupe zvukového filmu v USA publikoval spoločne s V. Pudovkinom a G. Alexandrovom *Manifest o zvukovom filme,* v ktorom nabádali k umelecky uváženému a funkčne zdôvodnenému, nie iba ilustratívnemu využívaniu zvuku. Roku 1929 odišiel s Tissém a Alexandrovom na študijnú cestu na Západ – cez Berlín, Paríž a Londýn do USA. Na začiatku cesty bol na Medzinárodnom zjazde pokrokových filmárov na zámku La Sarraz vo Švajčiarsku, kde vznikla v jeho réžii a za aktívnej účasti ostatných účastníkov krátkometrážna burleska *Dobýjanie La Sarrazu.* Jej negatív ani kópia nie sú nikde archivované. Na jeseň roku 1929 nakrútil G. Allexandrov pod Ejzenštejnovim menom v Paríži experimentálnu snímku *Sentimentálna romanca.* Ejzenštejn sa v tom čase zdržiaval v Londýne, kde usporiadal pre mladých kritikov a filmárov kurz filmovej réžie a teórie. Nerealizovali sa jeho parížske plány sfilmovať knihu reportéra Londreca o medzinárodnom obchode so ženami *Cesta do Buenos Aires* a film o živote zbrojára Zacharova.

Roku 1930 odišiel s priateľmi na pozvanie hollywoodskej výrobne Paramount do USA. Z nerealizovaných námetov, odmietaných vedením firmy väčšinou z politických dôvodov, je dôležitá Shawova satira *Čokoládový hrdina*, Zamiatinov román *My* (ohlasovaný pod názvom *Sklenený dom*), Cendrarsov román o kalifornskej zlatej horúčke *Čierny konzul* (aj *Čierne Veličenstvo*). Nakoniec došlo k dohode o adaptácii Dreiserovho

Copyright © 2013 - 2026 Encyklopédia poznania

sociálnokritického románu *Americká tragédia*, ale napokon réžiu zverili J. von Sternbergovi.

V roku 1931 prijal pozvanie mladých mexických umelcov, aby vytvoril veľkú kultúrnopolitickú a historickú fresku o tejto krajine *Que viva Mexico!* (Nech žije Mexiko!). Pre rozpory s americkými finančníkmi, ktorých do plánu zainteresoval spisovateľ U. Sinclair, práce na filme po niekoľkých mesiacoch prerušil. Z nakrúteného materiálu, ktorý nikdy nebol vydaný, zostavil bez autorovho súhlasu hollywoodsky producent S. Lesser dokumentárny film *Nad Mexikom hrmí.* O desať rokov neskôr zo stále rastúceho množstva materiálu zostavila stredometrážny dokumentárny film *Čas na slnku* Ejzenštejnová americká asistentka M. Setonová. Až 10 rokov po Ejzenštejnovej smrti sa jeho americkému žiakovi J. Leydovi podarilo na archívne účely zabezpečiť všetok materiál tejto nedokončenej mexickej epopeje. Po návrate do Moskvy (1933) sa snažil čo najskôr spoznať meniacu sa tvár sovietskej spoločnosti a nájsť pre svoju ďalšiu prácu vhodný námet. Po niekoľkých neschválených námetoch (film o histórii Moskvy, o živote švédskeho špekulanta – „zápalkového kráľa" I. Kreugera, o krásach ZSSR a i.) prikročil roku 1934 k voľnému spracovaniu Turgenevovej poviedky *Bežin lug* (Bežinova lúka). Nakrúcanie filmu musel pre kritické výhrady schvaľovacích orgánov dvakrát prerušiť. Zo zachovaných fotografií jednotlivých scén a záberov bola v roku 1966 zostavená strihová snímka statických záberov.

V rokoch 1935-1937 sa venoval predovšetkým pedagogickej činnosti na moskovskej Vysokej filmovej škole (VGIK) a súčasne pracoval na ďalších, opäť nerealizovaných filmových projektoch (podľa Višňovského pripravoval film o mladých príslušníkoch Červenej armády, obraz zo španielskej občianskej vojny, dokumentárnu snímku *My, ruskí ľudia*).

Roku 1938 prikročil k realizácii historického obrazu z 13. storočia *Alexander Nevský,* v ktorom nabádal k väčšej ostražitosti pred znovu sa prebúdzajúcim nemeckým militarizmom.

V rokoch 1939-1941 nasledovali ďalšie nerealizované projekty. Popri publikačnej činnosti sa pokúsil aj o divadelnú réžiu inscenovaním Wagnerovej opery *Valkýra*.

Roku 1941 po prepadnutí Sovietskeho zväzu nacistami prerušil práce na strihovom filme, ktorý mal varovať pred nebezpečenstvom fašizmu a sústredil svoje sily na vytvorenie monumentálnej fresky zo 16. storočia *Ivan Hrozný (Ivan Groznyj).* Tento film nakrútil z väčšej časti uprostred vojny vo filmových štúdiách v Alma-Ate, kde evakuovali Mosfilm. Jeho premiéra sa konala v decembri 1944. Druhú časť, komponovanú v záverečných scénach vo farbách dokončil roku 1947. Do kín sa dostal až o 10 rokov po autorovej smrti, roku 1958. Uznanie si získal najmä výkon N. Čerkasova.

Copyright © 2013 - 2026 Encyklopédia poznania